

IX

Waarom is men trouw?

IN verreweg de meeste gevallen is men trouw aan degene die men liefheeft. Niets ligt dus meer voor de hand dan een oorzakelijk verband aan te nemen. Men is trouw zolang men lief heeft en het eerste is een gevolg van het tweede. Intussen blijven hiermee die veelvuldig voorkomende gevallen onverklaard, waarin de trouw de liefde overleeft, - gevallen, die uiteraard het meest tot onze verbeelding spreken, omdat zij een zuiverder oordeel toelaten over de trouw als zodanig. Waarom blijft iemand trouw nadat de liefde gestorven is? Schakelen wij daarbij onmiddellijk de volgende factoren uit: conventie, gewoonte, gemakzucht, plichtsgevoel, de kinderen, een bindende belofte, medelijden, vriendschap, die de liefde is komen vervangen. In het werkelijke leven zijn deze factoren natuurlijk van eminent gewicht, maar zij vertroebelen het probleem. Zij vervangen de verhouding tussen trouw en liefde door de verhouding tussen trouw en iets anders dan liefde.

Er is niet de minste reden om iemand trouw te blijven van wie men niet meer houdt. Maar indien dit zo is, d.w.z. indien het *letterlijk* zo is, - is men wel genoodzaakt aan te nemen, dat de vraag verkeerd is gesteld, dat in zulke gevallen van overlevende trouw de liefde *niet* verdwenen is en dat de persoon in kwestie, die dit beweert, zichzelf een rad voor de ogen draait, - of voorzigtiger gezegd: dat hij in een toestand is komen te verkeren, waarin hij *niet meer weet* of de liefde is verdwenen, ja dan neen. Met een deel van zijn wezen houdt hij niet meer van de vrouw, die hij trouw is; met een ander deel wel. Mogen wij nu de gevolgtrekking maken, dat hij, weifelend waar het zijn liefde geldt, ook ten aanzien van de trouw in onzekerheid is komen te verkeren? Dat hij voor de helft trouw is en voor de andere helft niet? Neen, veeleer leert de ervaring dat het weifelende individu

nu eerst recht trouw is, dat zijn trouw een volstreker en vaak onthutsender karakter aanneemt dan van iemand, die zonder voorbehoud liefheeft; zodat wij de volgende stelling mogen wagen: er bestaan twee soorten trouw, de trouw die met de liefde parallel loopt en er eenvoudig een functie van is, en de trouw, die beschreven kan worden als *reactie op een verdwijnende, maar nog niet geheel verdwenen liefde*, als een reactie dus op een conflict, het conflict tussen liefhebben en niet-liefhebben.

Waarschijnlijk moet men deze tweede, dubbelzinniger, doch zeer essentieële vorm van liefdestrouw in de onmiddellijke nabijheid brengen van de groep phaenomenen, welke Stendhal onder de naam 'cristallisation' heeft samengevat (in de eerste hoofdstukken van *De l'Amour*). Iedere liefde heeft in het begin de neiging tot 'uit-kristalliseren' d.w.z. tot het aannemen van vast omschreven, objectief te bepalen en duurzame vormen, die door de minnaar vaak opzettelijk begunstigd en naarstig vermenigvuldigd worden. Wij beminnen een vrouw, - derhalve is zij mooi, volmaakt, verstandig, goed, talentvol, dit is een 'cristallisation', zoals Stendhal bedoelt. Omgekeerd zegt de minnaar: ik houd van deze vrouw, omdat zij mooi, volmaakt, etc. is, in dit geval kunnen we ook van een 'rationalisatie' spreken. Ander voorbeeld: iedere liefde doodt alle mogelijke andere liefdes, evenals een kristal, ontstaan in een oplossing van verschillende stoffen, slechts één van die stoffen bevatten kan. Derde voorbeeld, dat ons, in dit verband, bijzonder welkom is: de liefde is uitgekristalliseerd, -gerationaliseerd, geobjectiveerd, duurzaam gemaakt, maar een baldadige hand heeft de oplossing, waaruit de kristallen ontsproten zijn, door een andere oplossing vervangen: een nieuwe liefde. Zal ook deze uitkristalliseren? Dat hangt van verschillende omstandigheden af. In sommige gevallen zal er geen plaats voor zijn. Maar men ziet in met welk een volharding een liefde zich kan handhaven, ook wanneer de physico-chemische toestand, die haar ontstaan bepaalde, zich totaal gewijzigd heeft. Tot deze verhoudingen nu is de dubbelzinnige vorm van de liefdestrouw ongedwongen te herleiden. Men is niet zo zeer trouw aan de geliefde als wel aan de

liefde zelf, die allengs een gedaante heeft aangenomen, op grond waarvan men *niet anders dan* trouw kan zijn. Wij zijn trouw aan het kristal, - aan het gefixeerde beeld, aan de tot idee geprojecteerde volmaaktheid van het vluchtige moment.

De eerste zaligheden der liefde - doorgaans tevens de heftigste zijn te vluchtig van aard om anders vastgehouden te kunnen worden dan in de mineralogische vorm van het kristal, dat een zoet verleden doet verstarren, maar terzelfdertijd schijnt te weerspiegelen. Deze transformatie is even natuurlijk en vanzelfsprekend als misleidend. Het kristal *is* de liefde niet, - het is er alleen onverbrekkelijk aan gebonden; het is de rechtmatige opvolger van de liefde, in de tijd. Maar klaar de mens zich de zoveel zoetere bekoringen van het oorspronkelijk fluidum der liefde steeds zal blijven herinneren, zal hij er ook steeds naar streven de omgekeerde weg in te slaan, het kristal weer op te lossen in de bewegelijke onschuld van de vloeistof, en de duurzaamheid, die niet zonder hardheid en ontbering is, in te ruilen voor de vervoeringen van het moment, - die hij gekend heeft. In iedere liefde komt een ogenblik, dat de minnaar terug wil. Van het al te schel en hard en fonkelend en onveranderlijk geworden kristal zou hij zich willen ontdoen; maar hij ziet geen ander middel om dit te bereiken dan het onmogelijke: de tijd te laten teruglopen en de oorspronkelijke vloeistof in al zijn ongereptheid te herstellen.

Maar is dit niet tevens de trouw in haar allerzuiverste gedaante? Waar het uitgangspunt der liefde voorgoed verloren is, daar wint men met deze achterwaartse blik een geesteshouding, die omschreven kan worden als het vergeefse verlangen naar een 'wederbrenging' van de dingen der liefde. Dit is geen trouw aan de geliefde, geen trouw zelfs aan het kristal der liefde, maar een trouw aan de Aanvang, een volkomen Don Quichotoske, bizarre en schier tegennatuurlijke vorm van trouw, maar daarom niet minder de enige waarbij men zeggen kan, dat de aanwezigheid der liefde en de afwezigheid ervan tezamen de trouw hebben verwekt. En misschien laat zich, door alle complicaties heen, die door de liefde van oudsher plegen te worden 'verwekt', *deze* zeer

zuivere figuur zich steeds herkennen, als de 'hieros gamos', het 'heilige huwelijk', niet van twee wezens, maar van twee principes: het heden en het verleden, – dat wat men geworden is, en dat wat men vroeger was en dat men niet meer kan prijsgeven.

(S. Vestdijk, *Essays in duodecimo*, Amsterdam: Meulenhoff, 1976, p. 50-52)